

ЩОДО ПРОБЛЕМАТИКИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ

ШАТЕРНИКОВ Микола Іванович - аспірант Харківського національного університету
внутрішніх справ

УДК 347.97/.99

Рассмотрены существующие в правоведении взгляды на содержание и сущность понятия “полномочия”, акцентировано внимание на его составляющих: права и обязанности. Проанализированы теоретические подходы к определению сущности понятия “права”. Отмечено, что при определении полномочий хозяйственных судов, их права необходимо характеризовать с субъективной стороны. Определена сущность категории “юридическая обязанность”. Рассмотрены подходы к пониманию понятия “административный”, установлена его связь с категорией “полномочия”. Представлено авторское видение понимания понятия “административные полномочия хозяйственных судов”.

Ключові слова: господарські суди, повноваження, суб'єктивні права, юридичний обов'язок, адміністративні повноваження, господарське судочинство.

Постановка проблем

Відповідно до конституційних положень державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. При цьому органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України [7]. Слід зазначити, що судова влада наділена визначеними у чинному законодавстві повноваженнями задля реалізації основного завдання – здійснення правосуддя. Зокрема, як встановлено в ст. 2 Закону України

“Про судоустрій і статус суддів” від 7 липня 2010 року, суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [8]. Разом із тим, не всі повноваження такого органу державної влади, як суд, спрямовані на здійснення правосуддя, захист і поновлення порушених, невизнаних прав, свобод та інтересів фізичних й юридичних осіб. У даному випадку мова йде про те, що будь-який судовий орган задля належного функціонування, виконання свої завдань потребує налагодженої системи управління, яка може мати як зовнішню, так і внутрішню сторону. Остання знаходить свій прояв у наділенні судових органів комплексом повноважень, направлених на забезпечення їх діяльності, вирішення оперативних, організаційних і поточних питань. Вищенаведені повноваження органів державної влади, у тому числі й судових, у науково-правових колах отримали назву адміністративних.

Стан дослідження проблеми

Як предмет наукових пошуків адміністративні повноваження судових органів уже досить давно перебувають у центрі уваги таких відомих учених правознавців, як: В. Б. Авер'янов, С. С. Алексєєв, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, І. Л. Бо-

родін, А. І. Берлач, В. М. Бевзенко, В. М. Гарашук, І. П. Голосніченко, В. М. Горшенцов, Є. В. Додін, Р. А. Калюжний, В.К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Р. С. Мельник О. В. Негодченко, В. І. Олефір, В. Ф. Опришко, М. Ф. Орзіх, Р. С. Павловський, Ю. С. Педько, П. М. Рабинович, О. П. Рябченко, А. О. Селіванов, О. Ф. Скакун, М. М. Тищенко, В. М. Шаповал, В. К. Шкарупа, О. М. Якуба та інші. Наукові праці названих учених, без сумніву, мають важливу наукову і практичну цінність, висновки та рекомендації, що містяться в них, служать удосконаленню законодавства, правозастосовної практики. Разом з тим, попри зусилля цих та інших дослідників, проблематика адміністративних повноважень судових органів влади й досі не втрачає своєї актуальності, що свідчить про її складний і багатоаспектний характер. При цьому слід відмітити той факт, що адміністративним повноваженням господарських судів увага майже не приділялася й у науково-правових колах немає єдиного підходу щодо визначення їх сутності. Значний науковий інтерес до питання визначення сутності та видів адміністративних повноважень господарських судів, з одного боку, сприяє його всебічному аналізу, а з іншого – виливається у велику кількість точок зору з цього приводу, що ускладнює вироблення єдиного підходу до бачення означеної проблеми. Більше того, актуальність обраної тематики обумовлена постійним оновленням законодавства в зазначеній сфері суспільного життя. Тому метою статті є аналіз існуючих точок зору щодо зазначеної проблематики, а також вироблення авторського бачення сутності адміністративних повноважень господарських судів.

Стан дослідження проблеми

Так, досліджуючи сутність такого поняття, як “адміністративні повноваження господарських судів”, слід вказати, що основне змістовне навантаження припадає на таку його складову, як “повноваження”, сутність якого необхідно визначити в першу чергу. Зазначимо, що, з точки зору семантики, слово “повноваження” тлумачать як: право, надане кому-небудь для здійснення чогось; права, надані особі або підприємству

органами влади [1, с. 1000]. Отже, в основу вищенаведеного визначення досліджуваного поняття покладено таку категорію як “право”. Як відомо “право” є складною та багатоаспектною категорією й у загальнотеоретичному вигляді представлено системою встановлених або санкціонованих народом чи державою загальнообов’язкових правил (норм) поведінки або діяльності, які виражають волю домінуючої в суспільстві частини населення, спрямовані на врегулювання суспільних відносин відповідно до цієї волі та дотримання яких забезпечується цілеспрямованою діяльністю держави [10, с. 261]. У контексті досліджуваного питання варто відмітити, що право може бути об’єктивною або суб’єктивною категорією. Зокрема, під об’єктивним правом прийнято розуміти сукупність чинних у країні юридичних норм [6, с. 63]. По відношенню до господарських судів за допомогою об’єктивного права визначалися б правові засади діяльності такого органу державної влади. Говорячи ж про суб’єктивне право, слід зазначити, що така категорія, у свою чергу, може розглядатися з двох аспектів. Зокрема, суб’єктивне право можна розглядати в широкому значенні, у якому воно являє собою все те, що впливає з правових норм (об’єктивного права) для особи та характеризує її як суб’єкта права, та у вузькому значенні, згідно з яким суб’єктивне право розуміється як право (можливість певної поведінки) особи, що передбачено правовою нормою [6, с. 63]. Як зауважує О. Ф. Скакун із приводу вищенаведеного, суб’єктивне право являє собою вид і міру можливої (або дозволеної) поведінки суб’єкта права, встановлену юридичними нормами для задоволення інтересів правомочної особи та забезпечувана державою; можливість індивіда домагатися володіння та користуватися благом, адекватним змісту суб’єктивного права, заради якого право людини й існує. При цьому до ознак суб’єктивного права вчена відносить наступне: можливість певної поведінки; можливість, що належить суб’єкту права – правомочному; надається з метою задоволення інтересів правомочного; існує в правовідносинах; є мірою можливої поведінки, порушення якої є зловживання правом; існує

лише відповідно до юридичного обов'язку; встановлюється юридичними нормами; забезпечується (гарантується державою) [9, с. 511-512]. Термін "суб'єктивне" вказує на приналежність права певному суб'єкту, на його певні юридично визнані можливості, якими він на свій розсуд може скористатися або не скористатися. Суб'єктивне право взаємопов'язане з об'єктивним, обумовлено його змістом. Адже ті або інші юридичні права суб'єктів, які, власне, й становлять сутність суб'єктивного права, формулюються в чинних юридичних нормах, тобто в об'єктивному праві [6, с. 63]. Отже, говорячи про таку складову юридичних повноважень як право, слід наголосити на тому, що в такому випадку воно буде мати суб'єктивний характер, тобто належати особі, яка такими повноваженнями володіє. Разом із тим, через те, що відповідні повноваження закріплені в нормах права, тобто в положеннях нормативно-правових актах, вони тісно пов'язані із такою категорією, як об'єктивне право.

Зауважимо, що визначати сутність поняття "повноваження" лише через таку категорію, як "право", є неправильним, адже таке тлумачення є занадто вузьким підходом. Зокрема, повноваження є більш комплексною категорією й, окрім прав особи, включає також і її обов'язки. Так, у науково-правових колах, повноваження державного органу визначають як вид і міру владного впливу, спрямованого на задоволення домагань уповноваженого суб'єкта, або на винну особу – з метою реалізації приписів правової норми, досягнення певного соціально-корисного результату. При цьому наголошується на тому, що у структурі юридичних повноважень виділяють: юридичні права для здійснення державних функцій (стосовно керованих об'єктів); юридичні обов'язки, що покладаються на державний орган [9, с. 529]. Під час реалізації повноважень відповідний державний орган здійснює регулювання суспільних відносин шляхом надання відповідних прав та обов'язків учасникам суспільних відносин – органам, підприємствам, установам, організаціям, посадовим і службовим особам, громадянам тощо [3, с. 262]. Окрім цього, в юридичній

енциклопедичній літературі наголошують, що "повноваження" – це сукупність прав та обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [11, с. 590]. Отже, окрім права, повноваження включають у себе також і юридичні обов'язки.

Із приводу вищенаведеного слід зазначити, що юридичний обов'язок являє собою вид і міру належної (або необхідної) поведінки суб'єкта прав, що встановлюється правовими нормами для задоволення інтересів правомочної особи та забезпечується державою. До ознак юридичного обов'язку в науково-правових колах відносять: необхідність (повинність) певної поведінки; обов'язок, що належить суб'єкту права – правозобов'язаному; покладається з метою задоволення інтересів правомочної особи; існує в правовідносинах; є мірою належної поведінки – виражає імператив, тобто повинність; існує лише відповідно до суб'єктивного права; встановлюється юридичними нормами; забезпечується (гарантується) державою [9, с. 511-512]. Цілоком слушно зауважує А. О. Дутко у своєму дослідженні, присвяченому юридичним конструкціям та їх використанню в законотворчій практиці України, що суть обов'язків у тому, що суб'єкт повинен виконувати певні дії, прийняті ним добровільно чи покладені на нього законом, або ж утримуватися від них. Він також пов'язаний з правом в об'єктивному розумінні. Обов'язок виникає тому, що він встановлений нормою об'єктивного права [5, с. 106]. Варто наголосити на тому, що юридичні повноваження не можуть бути представлені як одні лише права або тільки обов'язки. З одного боку, при здійсненні повноважень державним органом і посадовими особами центр ваги у співвідношенні прав та обов'язків припадає на обов'язки, оскільки за їх невиконання настає притягнення до юридичної відповідальності. З іншого боку, державний орган і посадові особи мають право вимагати відповідної поведінки від інших органів та осіб, а також їх невтручання у сферу своєї компетенції, встановлена державою. Тому

юридичні повноваження постають як певні “правообов’язки”, тобто поєднання прав та обов’язків – покладені обов’язки виконуються через користування наділеними правами [9, с. 530]. Отже, повноваження господарських судів можна визначити як закріплену в правових приписах (об’єктивному праві), санкціоновану й забезпечувальну державою, в тому числі державним примусом, сукупність їх суб’єктивних прав та юридичних обов’язків, які взаємообумовлюють та доповнюють один одного.

Встановивши зміст поняття “повноваження господарських судів”, здається можливим перейти до з’ясування сутності адміністративних повноважень таких органів. Зрозуміло, що прикметник “адміністративний” є складовою, що характеризує досліджуване поняття, а тому необхідно встановити його значення. Так, авторський колектив великого тлумачного словника сучасної української мови вказує, що слово “адміністративний” можна розтлумачити як те, що стосується адміністрації; що властиво адміністраторові; організаторський. При цьому слово “адміністрація” тлумачать як: чиновники високого рангу, які перебувають на службі в органах, що здійснюють виконавчу владу; керівний орган установи, підприємства, організації тощо; особи, які керують установою, організацією, підприємством тощо. У свою чергу, адміністратор – це керівник установи, організації, підприємства тощо [1, с. 12]. Отже, прикметник “адміністративний” вказує на керівний, управлінський, організаційний характер явища, яке він характеризує. У контексті вищенаведеного доречним виглядає визначення поняття “адміністративна правоздатність”, що запропоноване авторським колективом шеститомної юридичної енциклопедії. Так, на думку вищенаведених учених, адміністративна правоздатність – це здатність суб’єкта адміністративних правовідносин мати права та нести юридичні обов’язки в сфері державного управління. При цьому, наголошують науковці, розрізняють адміністративну правоздатність колективних та індивідуальних суб’єктів адміністративного права. Адміністративна правоздатність державного органу визначається обсягом

його компетенції, а державних службовців – їхніми посадовими повноваженнями [12, с. 46]. Зазначимо, що чинне національне законодавство, на підставі якого здійснюється правова регламентація діяльності господарських судів України хоча й не розкриває сутності поняття “адміністративні повноваження”, все ж таки оперує даним терміном.

Так, одним із основних нормативно-правових актів, положення якого регулюють і визначають організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд, виступає згаданий нами на початку нашого дослідження Закон України “Про судоустрій і статус суддів” від 7 липня 2010 року. Шляхом аналізу положень вищенаведеного акта законодавства здається можливим назвати правові норми, в яких використовується термін “адміністративні повноваження”: п. 2 ч. 1 ст. 24, ч. 3 ст. 246 ч. 1 ст. 25, п. 2 ч. 1 ст. 29, ч. 3 ст. 29, ч. 1 ст. 30, п. 2 ч. 1 ст. 34, ч. 3 ст. 34, ч. 1 ст. 35, п. 2 ч. 1 ст. 41, ч. 4 ст. 41, ч. 3 ст. 44. Вищенаведені норми права встановлюють обов’язок голови відповідного суду (місцевого, апеляційного, касаційного, Верховного Суду України) щодо визначення адміністративних повноважень його заступника, а також те, що в разі відсутності голови відповідного суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду. Окрім цього, вищенаведені норми містять припис стосовно того, що заступник голови місцевого суду здійснює адміністративні повноваження, визначені головою суду [8]. У цьому контексті слід навести позицію О. Дудченко, який цілком слушно зауважує, що традиційно повноваження голови суду в наукових джерелах поділяють на суддівські, адміністративні, організаційні та представницькі, однак, наголошує вчений, ставити зазначені категорії в один ряд не є коректним, так як, по-перше, більш доцільно говорити, про його повноваження як судді, а по-друге, про спеціальні повноваження, існування яких обумовлено його перебуванням на адміністративній посаді [4, с. 205-206]. На нашу думку, вищенаведена позиція є науково-обґрунтованою, оскільки й представниць-

АНОТАЦІЯ

Розглянуто існуючі в правознавстві погляди на зміст та сутність поняття “повноваження”, акцентовано увагу на його складових: права й обов’язки. Проаналізовано теоретичні підходи щодо визначення сутності поняття “права”. Наголошено, що під час визначення повноважень господарських судів, їх права необхідно характеризувати із суб’єктивної сторони. Визначено сутність категорії “юридичний обов’язок”. Розглянуто підходи щодо розуміння поняття “адміністративний”, встановлено його зв’язок із категорією “повноваження”. Вироблено авторське бачення розуміння поняття “адміністративні повноваження господарських судів”.

кі, й організаційні повноваження характеризують голову суду як особу, що перебуває на адміністративній посаді, а отже, окрім повноважень, пов’язаних із здійсненням правосуддя (суддівських повноважень), наділена також повноваженнями адміністративними (до категорії яких і входять представницькі та організаційні повноваження).

Висновки

Таким чином, аналіз вищенаведених положень надає можливість дійти до висновку стосовно того, що адміністративні повноваження господарського суду являють собою визначену на нормативно-правовому рівні, санкціоновану й забезпечену державою сукупність органічно поєднаних взаємообумовлених прав та обов’язків, якими наділені господарські суди задля здійснення завдань, пов’язаних з організацією та забезпеченням господарського судочинства, виконання управлінських і представницьких функцій.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.] – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2009. – 1736 с.
2. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України : від 6 лист. 1991 р. № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
3. Добкін М. М. Місцеві державні адміністрації України: становлення, розвиток та

SUMMARY

The existing jurisprudence in the views on the content and nature of the concept of “authority”, also focused on its components: the rights and duties. The theoretical approaches to defining the essence of the concept of “law” It is noted that the determination of the economic powers of the courts, their rights should be characterized subjectively. The essence of the category of “legal obligation”. The approaches to the understanding of the concept of “administrative”, set its connection with the category of “authority”. Produced author’s vision of understanding the concept of “administrative powers of economic courts”.

функціонування : монографія / М. М. Добкін. – Х. : Золота миля, 2012. – 567 С.

4. Дудченко Д. Щодо адміністративних повноважень голови суду / Д. Дудченко // Публічне право. – 2013. – № 2 (10). – С. 205–211.

5. Дутко А. О. Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці України: дис. ... канд. наук : 12.00.01. / Дутко Альона Олександрівна. – Львів, 2010. – 229 с.

6. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенко та інші; За ред. В. В. Копейчикова. – Стер. вид. – К. : Юрінком Інтер, 2000. 320 с.

7. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

8. Про судоустрій і статус суддів : Закон України : від 7 лип. 2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, 43, 44–45. – Ст. 529.

9. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : [підручник; видання 2-е, перероблене і доповнене] / О. Ф. Скакун. – Харків : Еспада, 2009. – 752 с.

10. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, В. С. Ковальський [та ін.]; за заг. ред. О. В. Зайчука ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 408 с.

11. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : “Укр. енцикл.”, 1998. – . – Т. 4 : Н – П. – К. : Вид-во “Юридична думка”, 2002. – 720 с.

12. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : “Укр. енцикл.”, 1998. – . – Т. 1 : А – Г. – К. : Вид-во “Юридична думка”, 2011. – 656 с.